

KIBORG KAO ŠANSA ILI OPOMENA

Da li digitalna evolucija briše ironiju iz feminističkog mita o kiborgu?

dr Emilija Radibratović

Politička ideja o kiborgu Done Haravej predstavlja **hibrid** žene (ljudskog, organskog) i mašine (tehnološkog), koji razrešava i prevazilazi polarizaciju rodnih identiteta. Feministički kiborg je inspiracija postfeminističke i posthumanističke misli i u savremenom tehnološkom okruženju potvrđuje se samo kao **mit**.

Konferencija PSSOH (Primena Slobodnog Softvera i Otvorenog Hardvera)
Univerzitet u Beogradu - Elektrotehnički fakultet
9. oktobar 2021.

1 Od „slabijeg pola“ do moćnog hibrida

Prvi i drugi talas feminizma: veza sa patrijarhalnim modelima i biološkom argumentacijom. Ženski pol smatran **specifičnim**, podrazumevano je „slabiji“ ili „različit“ u okviru dve kulture.

Zašto je žena na „Drugom mestu“? Zašto je sposobnost rađanja manje važna od radne sposobnosti, zašto je imati penis prestižnije nego nemati ga, **zašto biološke razlike žena i muškaraca uspostavljaju hijerarhijski odnos umesto „bratskog“ udruživanja?** [1 p61]
(„Drugi pol“, Simon de Bovoar (Simone de Beauvoir)).

Treći talas feminizma: performativni pristup kroz negaciju polnih razlika i „**reartikulaciju**“ **roda** (Džudit Batler (Judith Butler)) [2] [3]. Polni identiteti se društveno formiraju od rođenja deteta i ponavljaju se i utvrđuju kroz ceo život jedinke kao „oblik kulturnog ponavljanja“, „praksa ponovnog označavanja“, veštački utvrđena kao hegemonistička norma [3 p142).

1 Od „slabijeg pola“ do moćnog hibrida

„**Habitus**“: držanje tela, gestikulacija, mišljenje, percepcija i interpretacija društvene stvarnosti; primarno se stiče „procesom socijalizacije u okviru porodice“ i nastavlja „kroz interakcije u okviru određenog društvenog polja“ [5 p181].

Zatvoreni krug u definisanju i praktikovanju roda polazi i završava u telu kao „biološkoj stvarnosti“ u kojoj „**princip društvene vizije konstruiše anatomske razlike**“ [4 p18]. Iz potrebe za uspostavljanjem dominacije jednog pola proizvoljni društveni zakon („nomos“) pretvara se u „prirodnu nužnost“ („physis“) [4 p22], **usmeravanjem izbora**.

„Muškocentrična“ matrica svih stvari i pojava kao univerzalna i prirodna: žene trpe „simboličko“ nasilje u činu „**doksičkog odobravanja**“ i verovanja: „Potčinjeni primjenjuju kategorije izgrađene sa stanovišta onih koji vladaju... tako da izgledaju kao prirodne“ [4 p49-51] („Vladavina muškaraca“, Pjer Burdije (Pierre Bourdieu)).

1 Od „slabijeg pola“ do moćnog hibrida

Odgovor na biološku osnovu polnih razlika i društvenu konstrukciju rodne hijerarhije je **figura kiborga Done Haravej** (Donna Haraway) [6] - **otklon od binarnih podela ili njihovo pomirenje.**

Proizvodnja novog, hibridnog, **nedeljivog diskursa roda** zahvaljujući tehnološkoj dominaciji savremenog društva, u duhu poststrukturalizma i postmodernizma koji osporavaju binarne podele kao konstruisane ideologije moćnih.

Hibrid: srž kulture savremenog sveta u kojoj se mešaju predstave o polovima, visokoj i niskoj kulturi, realnoj i medijskoj stvarnosti, čoveku i prirodi...

2 Simbolika feminističkog kiborga

„Manifest za kiborge: Nauka, tehnologija i socijalistički feminizam osamdesetih godina XX veka“, Dona Haravej, 1985: „ironični politički mit“ veran feminizmu, socijalizmu i materijalizmu, vizija zajedničkih vrednosti i mogućnosti političkih udruživanja koja se oslanja na razumevanje tela kao kulturne činjenice [6].

Kiborg, hibrid mašine i organizma, preuzet je iz savremene naučne fantastike, moderne medicine, moderne proizvodnje i replikacije; iz društvene stvarnosti, političke konstrukcije i ontološke pozicije ljudi [6 p605-606].

Produkt „militarizma i patrijarhalnog kapitalizma“, i „državnog socijalizma“, **izmiče iz utvrđenih definicija dualiteta** i „priča o poreklu u zapadnom smislu“. Kiborg nije izašao iz raja niti se može svrstati u javno ili privatno, prirodu ili kulturu, heteroseksualno ili homoseksualno, muškarca ili ženu, čoveka ili životinju...

2 Simbolika feminističkog kiborga

„Ukidanje graničnih linija“ na kraju 20. veka: „živahnost mašina“ u odnosu na sve manju pokretnost ljudi; „fluidnost mašina“ tiče se „svesti i njene simulacije“ [6 p607-610].

Političko sredstvo za konačno preuzimanje moći, stvaranje „**kontrolne mreže**“ („grid of control“) [6 p610] koja napušta „esencijalno jedinstvo“: „Kiborg-feministkinje moraju da tvrde da „mi“ ne želimo više nikakvu prirodnu matricu jedinstva i da nijedna konstrukcija nije celina“ [6 p615].

Za razliku od marksističko-socijalističkog i radikalnog feminizam koji su konstituisani kao „totaliteti“, **težiti ka stvaranju delimične, stvarne povezanosti, a ne pronalaziti svoje mesto u sistemima dominacije** [6 p621]. Ironija u ponovnom razmatranju utvrđenih identiteta (polnost, materinstvo), **sa intimnim osećanjem granice** i njene konstrukcije i rekonstrukcije, ali bez razvijanja totalne teorije.

2 Simbolika feminističkog kiborga

„**Informatika dominacije**“: svetski sistem produkcije/reprodukcije i komunikacije u kojem su strategije kontrole formulisane kategorijama „stopa“, „troškova ograničenja“, „stupnjeva slobode“, u kojem je **stvarna situacija žena „njihova integracija/eksploatacija”** [6 p622].

Komunikaciona tehnologija i moderna biologija treba da budu „oruđa za preoblikovanje tela“ u kiborga „kojeg feministkinje treba da kodiraju“ [6 p621] ideološkim „umrežavanjem“ koje obuhvata „**obilje prostora i identiteta**“ [6 p630].

Dualizme zapadnih tradicija, koji su vodili ka postojanju „Jednog“ – moćnog koji uključuje i „drugog“, manje vrednog, osporava „kultura visoke tehnologije“. **Mašina i organizam, tehničko i organsko ne mogu se „fundamentalno ontološki razdvojiti“** (povezanost sa našim oruđima, „stanje zanosa“ kod korisnika računara) [6 p636-637].

3 Tehnički nesposobna, „blažena tehno-zečica“

Studije kulture:

„prevazilaženje ograničenja tela, transcendencija svesti u mašini i **obnavljanje subjekta**“,

„apokaliptična posthumanistička budućnost u kojoj će mašine na kraju nadjačati čovečanstvo i u kojoj će **subjekt humanizma izgubiti izbor, koherentnost, autonomiju i racionalnost**“ [7 p1].

Feminističke studije:

“**konstruisana priroda roda** u odnosima moći,
telo kao ograničenje, živo iskustvo ili kao otpor“ [7 p1].

(Krista Lajnz (Lynes))

3 Tehnički nesposobna, „blažena tehno-zečica“

Kritički osvrti na tehnološke potencijale:

- „savremeni tehnološki diskursi oslanjaju se na logiku binarnog rodnog identiteta“: rod je i „**presudno kulturno stanje**“ i „**društvena posledica tehnološke primene**“ [8 p9-10]. En Balsamo (Ann Balsamo)
- rod u novim tehnologijama strukturiran je „ideološkim i kulturnim procesima koji ostaju **duboko patrijarhalni**“, i koji se odnose i na **imobilizaciju žena u novim tehnologijama** i na **neravnomeran rodni pristup tehnološkom razvoju** [7 p6]. (Krista Lajnz (Lynes))
- identifikacija između muškaraca i mašina seksualni stereotip koji ima konstitutivne i asimetrične efekte na muškarce i žene uključujući različite stepene izloženosti tehnologije u detinjstvu, uzore, školovanje, odvojena tržišta rada: **muškarci „tehnoški obdareni“**, **žene „tehnički nesposobne“** [9]. (Džudi Vajsmen (Judy Wajcman))

3 Tehnički nesposobna, „blažena tehno-zečica“

Politika EU prati metaforu kiborga - upotreba mašina kao oruđa u političkoj akciji promene sveta i preuzimanje odgovornosti za odnose nauke i tehnologije u društvu.

Rezolucija Evropskog parlamenta o premošćivanju digitalnog jaza između polova (21. januar 2021): rodni stereotipi produbljuju rodne razlike u digitalnom sektoru **sprečavajući potpuno učešće žena kao korisnika, inovatora i stvaralaca** [10]:

17 % IKT studenata,

17% IKT stručnjaka,

22 % stručnjaka za veštačku inteligenciju,

20% u oblasti sajber bezbednosti.

Žene zarađuju 19% manje od muškaraca u sektoru.

3 Tehnički nesposobna, „blažena tehno-zečica“

„Rodni jaz među softverskim programerima i inženjerima zabrinjavajući, kao i rodna diskriminacija u primeni veštačke inteligencije, video igrama...“;

„Seksualno uznemiravanja u obrazovanju u oblasti nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike“;

„Žene napuštaju visoko obrazovanje, akademske mogućnosti i karijeru u sektoru IKT („leaky pipeline“), zbog loše ravnoteže između poslovnog i privatnog života, organizacijskih ograničenja i okruženja u kojem preovlađuju muškarci“;

Potrebno je kroz rodnu prizmu produbiti razumevanje **novih oblasti**: algoritamsko donošenje odluka, tehnologija lanca blokova i kriptovaluta i nadzor podataka... [10].

3 Tehnički nesposobna, „blažena tehno-zečica“

Eksploatacija žena u informatičkoj realnosti 21. veka produbljena u odnosu na upozorenja iz 1985; kiborg smešten „u prostor igre“ ili transcendencije.

Kiborg se pretvara u (post)feminističku „**blaženu tehno-zečicu**“ [11] (Dona Haravej).

„Kiborg jednostavno, **nije dovoljno umrežen**“, jer kao jedinstvena, hibridna celina, „ne nudi nužno objašnjenje načina na koje ljudi i mašine postoje zajedno u koevoluirajućim i međusobno povezanim sistemima“ [12 p159, 165] (Ketrin Hejls (Katherine Hailes)).

„Originalni mit o potpunosti“ koji priziva **utopiju bez roda** [13 p150] (Amanda du Priz (du Preez)).

4 Ironija opstaje

Mit o kiborgu: negacija pola kao datosti i napuštanje binarnih „prirodno podrazumevanih“ podela.

Digitalna evolucija učvršćuje razlike uz formalno priznavanje prava koje čuva matricu dva pola. **Kiborg je svoje suštinsko mesto zadržao u fikciji.**

„Prekid odnosa saučesništva koji žrtve simboličkog nasilja imaju sa vladajućim, može se očekivati samo radikalnom **promjenom društvenih uslova proizvodnje dispozicija** koje navode potčinjene da zauzmu isto stanovište vladajućih, i o samima sebi, i o vladajućima“
[4 p60] (Pjer Burdije).

4 Ironija opstaje

„Privrženost, odgovornost i briga“: afektivni pojmovi feminističke politike za 21. vek i ostvarivanje međusobne povezanosti i društvene pravde [14]. „**Kompost**“, kao najprikladnija figura za „hvatanje u koštac sa običnim“ [7 p9-10] (Dona Haravej)

Figura kiborga blasfemičan **simbol kontra-politike** koja pomera granice i preispituje rodne identitete.

Kiborg-feminizam opominje na **usmeravanje na „blato običnosti“** u procesu stvaranju sveta bez granica i slobodnih ljudi (muškaraca i žena).

KIBORG KAO ŠANSA ILI OPOMENA

Hvala na pažnji.

emilija.radibratovic@gmail.com

Rad je dostupan na <https://zenodo.org/communities/pssoh/>